

УДК [593.121:477.42]

О. М. АЛПАТОВА

Житомирський державний університет ім. І. Я. Франка,
вул. В. Бердичівська, 40, Житомир 10008, Україна

**СЕЗОННІ ЗМІНИ У СТРУКТУРІ ДОМІНУВАННЯ
ЧЕРЕПАШКОВИХ АМЕБ (TESTACEALOBOSEA;
TESTACEAFILOSEA) Р. ГУЙВА (БАСЕЙН ДНІПРА)**

Ключові слова: черепашкові амеби, сезонні зміни, структура домінування.

Черепашкові амеби – одна з найбільш поширених та домінуючих груп у водних екосистемах. Багаточисельні літературні дані показують, що ці тварини населяють найрізноманітніші природні біотопи з різними температурними умовами, газовим режимом, рН середовища, якістю й кількістю неорганічних домішок та органічних сполук тощо [3].

Однак питання екології цієї групи протистів залишаються недостатньо вивченими в Україні. Тестацеї, в основному, вивчалися в ході гідробіологічних досліджень найпростіших або безхребетних в цілому. Так, на Україні активно проводилися роботи по дослідженню впливу якості ґрунтів, швидкості течії, величини та режиму солоності, глибини та газового режиму водойми на видовий склад, чисельність й розподіл корененіжок [2, 4–10, 13, 15, 16].

Знаходимо в літературі також фрагментарні відомості по сезонній та річній динаміці, в яких черепашкові амеби розглядаються як складова частина мікрозообентосу або придонного зоопланктону [11, 12, 15].

Відомості про дослідження сезонних змін структури домінування в угрупованнях черепашкових амеб України відсутні.

Матеріал та методи досліджень

Збір матеріалу проводили 1–2 рази на місяць протягом 2008-2009 рр. в р. Гуйва біля с. Млинище Житомирської обл. Ця річка є правою притокою р. Тетерів (басейн Дніпра).

Кількісний та якісний підрахунок тестацей проводили методами, рекомендованими для цієї групи найпростіших [1].

Визначали домінуючу структуру угруповань черепашкових амеб згідно класифікації Мюленберга [17]. Вид вважали евідомінантом, якщо його чисельність складала 32–100% від загальної, домініантом – 10–31,9%, субдомініантом – 3,2–9,9%, реседентом – 1–3,1%, субреседентом – 0,32–0,99%, спорадичним видом – менше за 0,32%. „Головними видами” біоценозу є евідомінант, домініант та субдомініант. „Випадковими” є види, процентний вміст яких менше, ніж 3,2%, тобто реседент, субреседент та спорадичний вид .

Результати досліджень та їх обговорення

Протягом 2008-2009 рр. в р. Гуйва нами були знайдені 48 видів та підвидів черепашкових амеб (табл. 1). У видовому складі переважали типові водні представники родин Arcellidae Ehrenberg, 1832, Centropyxidae Deflandre, 1953 та Diffugiidae Wallich, 1864. Представленість за числом видів (%) родин кореніжок в р. Гуйва (2008-2009 рр.) показана на рис. 1.

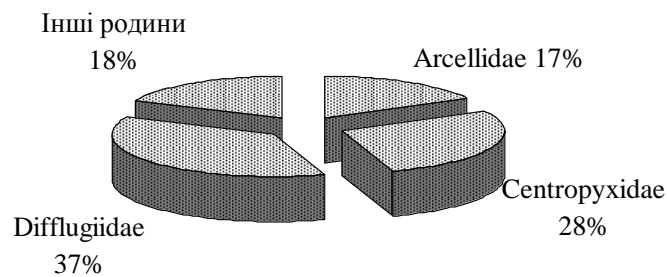

Рис. 1. Представленість за числом видів (%) родин черепашкових амеб в р. Гуйва (2008-2009 рр.).

В результаті проведення аналізу структури домінування черепашкових амеб до „головних видів” протягом всього року були віднесені: *A. discoides discoides*, *C. ecornis* та *C. aculeata aculeata* (табл. 1).

Ці ж види були виділені як евідомінанти у зимовий та весняний періоди. Кількість видів домінантів взимку, навесні та восени нараховує відповідно 6, 1 та 10, при чому *D. acuminata* є домінантом для кожного з вище вказаних сезонів. Спостерігається велика кількість видів субдомінантів навесні, влітку та восени. Їх кількість становить відповідно 23, 33 та 26. При чому *A. discoides discoides*, *A. hemisphaerica*, *A. polypora*, *A. vulgaris vulgaris*, *C. aculeata aculeata*, *C. ecornis*, *C. platystoma*, *D. acuminata*, *D. corona*, *D. oblonga* та *Pontigulasia incisa* зустрічалися у кожний із них.

Слід також зазначити, що такі види, як *A. discoides discoides*, *A. rotundata*, *A. vulgaris vulgaris*, *A. vulgaris undulata*, *C. aculeata aculeata*, *C. ecornis*, *C. platystoma*, *D. acuminata*, *D. corona*, *D. lithophila*, *D. pristis*, та *Z. compressa* в різні пори року змінювали свою роль в угрупованні, виступаючи або домінантами, або субдомінантами. Такі зміни можна пояснити впливом гідрологічних факторів, таких як температура, рН,

концентрації розчинених у воді кисню та органічних речовин на чисельність й видове багатство черепашкових амеб. Оскільки види, які були головними в ті чи інші сезони, мають не однакові преферендуми по відношенню до абіотичних факторів.

Таблиця 1. Видовий склад та сезонні зміни структури домінування в угрупованні черепашкових амеб р. Гуїва (с. Млинище) у 2008-2009 рр. Позначки: ед – евдомінант; д – домінант; сд – субдомінант; р – реседент; „–” – не виявлений.

№	Вид	Місяць											
		січень	лютий	березень	квітень	травень	червень	липень	серпень	вересень	жовтень	листопад	грудень
1	<i>Arcella discoides discoides</i> Ehrenberg, 1843		ед	ед	сд	сд	сд	сд	р	сд		сд	д
2	<i>A. discoides scutelliformis</i> Playfair, 1918					р	р						
3	<i>A. hemisphaerica</i> Perty, 1852					сд	сд			сд			
4	<i>A. megastoma</i> Penard, 1902					сд	сд		р				
5	<i>A. polypora</i> Penard, 1890				сд			сд		сд	сд		
6	<i>A. rotundata</i> Playfair, 1918					р			р	сд			
7	<i>A. vulgaris vulgaris</i> Ehrenberg, 1830				сд	сд	сд	сд	сд	сд	д		
8	<i>A. vulgaris undulata</i> Deflandre, 1928					сд			сд		д		
9	<i>Centropyxis aculeata aculeata</i> Stein, 1857	д		ед	сд	сд	сд	сд	сд	сд	сд	д	д
10	<i>C. aculeata grandis</i> Deflandre, 1929						р	сд	сд				
11	<i>C. cassis</i> (Wallich 1864) Deflandre, 1929					сд		сд					
12	<i>C. discoides</i> Penard, 1890				сд	р			р		сд		
13	<i>C. ecornis</i> Ehrenberg, 1838	ед	ед		сд	сд	сд	сд	р	сд		д	д
14	<i>C. hirsuta</i> Deflandre, 1929							сд	сд	сд			

№	Вид	Місяць											
		січень	лютий	березень	квітень	травень	червень	липень	серпень	вересень	жовтень	листопад	грудень
15	<i>C. marsupiformis</i> Wallich, 1864				р		р	сд			сд		
16	<i>C. minuta</i> Deflandre, 1929				сд		р						
17	<i>C. orbicularis</i> Deflandre, 1929				р		р		сд	сд			
18	<i>C. platystoma</i> Penard, 1890				сд	сд			сд	сд	сд	д	
19	<i>Cucurbitella mespiliformis</i> Penard, 1902					сд	сд		р				
20	<i>Cyclopyxis arcelloides</i> (Penard, 1902) Deflandre, 1929					р	сд			сд			
21	<i>C. eurystoma</i> Deflandre, 1929					р	р	р	р				
22	<i>C. kahli</i> Deflandre, 1929						р	сд					
23	<i>Cyphoderia ampulla</i> (Ehrenberg 1841) Schlumberger, 1845				р					сд			
24	<i>C. compressa</i> Golemansky, 1979				р		р	сд			сд		
25	<i>Diffflugia acuminata</i> Ehrenberg, 1838			д	сд	сд	сд	сд	сд	сд	д		д
26	<i>D. avellana</i> Penard, 1890				р	р	р						
27	<i>D. corona</i> Wallich, 1864	д			сд	сд	сд	сд	сд	сд			
28	<i>D. curvicaulis</i> Penard, 1899						р	сд					
29	<i>D. gigantea</i> Chardez, 1956						сд	сд					
30	<i>D. globulosa</i> Dujardin, 1837				сд	сд			р				
31	<i>D. gramen</i> Penard, 1902				сд	сд	сд	сд					
32	<i>D. lithophila</i> (Penard, 1902) Gauthier-Lievre et Thomas, 1958	д			сд		р			сд		д	
33	<i>D. lobostoma</i> Leidy, 1879						р	сд		сд			
34	<i>D. oblonga</i> Ehrenberg, 1838				сд	сд	сд		р	сд			
35	<i>D. pristis</i> Penard, 1902								сд	р	сд	д	
36	<i>D. pyriformis</i> Perty, 1834				р			сд	р	р			
37	<i>D. penardi</i> Hopkinson, 1909				р					р	сд	сд	
38	<i>D. urceolata</i> Carter, 1864					сд	р	сд					
39	<i>Euglypha strigosa</i> (Ehrenberg, 1871) Leidy, 1878					р			р				
40	<i>E. tuberculata</i> Dujardin, 1841					р	р						

№	Вид	Місяць											
		січень	лютий	березень	квітень	травень	червень	липень	серпень	вересень	жовтень	листопад	грудень
41	<i>Lesquereusia spiralis</i> (Ehrenberg, 1840) Butschli, 1888						р	сд	сд	р			
42	<i>Netzelia compressa</i> Dekhtyar, 1994				сд	р	р		р	сд			
43	<i>N. wailesi</i> (Ogden, 1980) Meisterfeld, 1984				сд	сд			сд				
44	<i>Phryganella acropodia</i> (Hertwig et Lesser, 1874) Hopkinson, 1909						р	сд					
45	<i>Pontigulasia incisa</i> Rhumbler, 1896					сд	сд	сд	сд	сд			
46	<i>Trinema enchelys</i> (Ehrenberg, 1838) Leidy, 1879						р	р	р	сд			
47	<i>Zivkovicia compressa</i> (Carter, 1864) Ogden, 1987						р	р	сд	сд	д		
48	<i>Z. spectabilis</i> (Penard, 1902) Ogden, 1987						р		р	р			

Дослідження виконані при підтримці Державного фонду фундаментальних досліджень України (проект № Ф28/523-2009).

1. Алекперов И. Х. Методы сбора и изучения свободноживущих инфузорий и раковинных амёб: методологическое пособие / И. Х. Алекперов, Э. С. Асадуллаева, Т. Ф. Заидов. – С. - Петербург: Сайгон, 1996. – 51 с.
2. Бузакова А. М. Распределение микрозообентоса и придонного зоопланктона по биотопам Днепровского (Ленинского) водохранилища / А. М. Бузакова // Гидробиолог. журнал. – 1966. – Т. 2, № 2. – С. 46–48.
3. Викол М. М. Корненожки (Rhizopoda, Testacea) водоемов бассейна Днестра / Викол М. М. – Кишинев: Штиинца, 1992. – 128 с.
4. Гурвич В. В. Видовой состав и численность раковинных корненожек – Testacea (Rhizopoda) – Днепра на участке от Жлобина до Канева / В. В. Гурвич // Вестник зоологии. – 1971. – № 3. – С. 70–75.

5. Гурвич В. В. Формирование микро- и мезобентоса Киевского водохранилища // Киевское водохранилище / В. В. Гурвич. – К.: Наук. думка, 1972. – С. 342–364.
6. Гурвич В. В. Формирование таксоценозов раковинных амёб (*Rhizopoda: Testacea*) в Каховском водохранилище / В. В. Гурвич // Acta protozool. – 1975. – Vol. 14 (№ 3/4). – Р. 297–311.
7. Гурвич В. В. Развитие микро- и мезобентоса в зависимости от состава грунтов / В. В. Гурвич, Е. П. Нахшина, И. К. Паламарчук // Гидробиолог. журнал. – 1972. – Т. 8, № 4. – С. 27–34.
8. Дехтяр М. Н. Экология *Rhizopoda* (*Testacea*) водоемов Килийской дельты Дуная / М. Н. Дехтяр // Гидробиолог. журнал. – 1969. – Т. 5, № 4. – С. 55–64.
9. Дехтяр М. Н. Некоторые данные о раковинных амёбах (*Rhizopoda, Testacea*) Украинских Карпат / М. Н. Дехтяр // Фауна східних Карпат: сучасний стан, охорона: матеріали Міжнародної конференції (Ужгород, 13-16 вер, 1993). – Ужгород, 1993. – С. 265–267.
10. Иванега И. Г. О фауне раковинных корненожек (*Rhizopoda, Testacea*) Днестровского лимана / И. Г. Иванега // Вестник зоологии. – 1975. – № 6. – С. 65–68.
11. Ковальчук Н. Е. Микробентос водоемов бассейна Днестра: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. биол. наук : спец. 03.00.18 „Гидробиология” / Н. Е. Ковальчук. – К., 1987. – 20 с.
12. Ковальчук А. А. Видовой состав инфузорий и корненожек из состава протистобентоса водоемов бассейна Днестра // Гидробиологический режим Днестра и его водоемов / А. А. Ковальчук, Н. Е. Ковальчук; под ред. Л. П. Брагинского. – К.: Наук. думка, 1992. – С. 231–237.
13. Лубянов И. П. Донная фауна пойменных водоёмов среднего течения Днепра в районе подтопа Днепродзержинского водохранилища / И. П. Лубянов // Зоол. журн. – 1959. – Т. 38, вып. 11. – С. 1612–1619.
14. Мовчан В. А. Инфузории и раковинные амёбы бентоса канала Северский Донец-Донбас : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. биол. наук : спец. 03.00.18 „Гидробиология” / В. А. Мовчан. – Киев, 1989. – 24 с.
15. Фатовенко М. А. Микрозообентос и придонный зоопланктон Днепродзержинского водохранилища // Днепродзержинское водохранилище / М. А. Фатовенко. – К.: Наук. думка, 1971. – С. 94–104.
16. Цееб Я. Я. Состав и количественное развитие фауны микробентоса низовьев Днепра и водоемов Крыма / Я. Я. Цееб // Зоол. журн. – 1958. – Т. 37, вып. 1. – С. 3–11.
17. Ettl M. The Ciliate Community (Protozoa: Ciliophora) of a Municipal Activated Sludge Plant: Interactions between Species and Nvironmental

О. М. АЛПАТОВА

Житомирський державний університет ім. І. Я. Франка

СЕЗОННІ ЗМІНИ У СТРУКТУРІ ДОМІНУВАННЯ ЧЕРЕПАШКОВИХ АМЕБ (TESTACEALOBOSEA; TESTACEAFILOSEA) Р. ГУЙВА (БАСЕЙН ДНІПРА)

Ключові слова: черепашкові амеби, сезонні зміни, структура домінування.

Приводяться результати дослідження сезонних змін у структурі домінування черепашкових амеб р. Гуйва на протязі 2008-2009 рр. В результаті проведення аналізу структури домінування до „головних видів” протягом всього року були віднесені: *A. discoides discoides*, *C. ecornis* та *C. aculeata aculeata*.

О. Н. Алпатова

Житомирский государственный университет им. И. Я. Франка

СЕЗОННЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ В СТРУКТУРЕ ДОМИНИРОВАНИЯ РАКОВИННЫХ АМЕБ (TESTACEALOBOSEA; TESTACEAFILOSEA) Р. ГУЙВА (БАСЕЙН ДНЕПРА)

Ключевые слова: раковинные амебы, сезонные изменения, структура доминирования.

Приведены результаты исследования сезонных изменений в структуре доминирования раковинных амеб р. Гуйва на протяжении 2008-2009 гг. В результате проведения анализа структуры доминирования к „главным видам” в течение всего года были отнесены: *A. discoides discoides*, *C. ecornis* и *C. aculeata aculeata*.

O.N. Alpatova

Ivan Franko Zhytomyr State University

SEASONAL CHANGES IN THE STRUCTURE OF DOMINATION IN TESTATE AMOEBAE (TESTACEALOBOSEA; TESTACEAFILOSEA) OF THE RIVER GUJVA (DNIEPER RIVER BASIN)

Key words: testate amoebae, seasonal changes, structure of domination.

Data on the seasonal changes in the structure of domination in testate amoebae in Gujva River during 2008 and 2009 years are presented in the article. As a result the group of the "principal species" during the year was considered consisting of *A. discoides discoides*, *C. ecornis* and *C. aculeata aculeata*.